

Elävä keskisuomalainen maaseutu

Alustavat kehittämisen painopisteet rahoituskaudella 2021-2027

1. ANALYYSI AIKAISEMPIEN OHJELMAKAUSIEN KOKEMUKSISTA

Suomen EU-jäsenyyden aikaiset ohjelmakaudet ovat sisältäneet maaseudun kehittämisen työkaluina eri tyyppiset kehittämishankkeet ja yritysrahoituksen. Tukimuodoissa on ollut jonkin verran vaihtelua ohjelma-kausittain. Ensimmäisillä ohjelmakausilla alueella toteutettavia ohjelmia oli useita, enimmillään kolme, mikä toi sirpaleisuutta kehittämistoimintaan ja vaikeutti hankkeiden toteuttamista.

Ohjelmakaudella 2007-2013 maaseudun kehittäminen koottiin yhteen ohjelmaan, Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelmaan, johon liittyi kullakin alueella valmisteltu alueellinen maaseudun kehittämissuunnitelma omine painotuksineen.

Yritysrahoitus oli aluksi maatalojen yhteydessä harjoitettavan yritystoiminnan tukemista mutta siirtyi vähitellen yleiseen maaseudulla toimivien mikroyritysten tukemiseen. Yritystukien osuus rahoituksesta jäi toivottua vähäisemmäksi ja ne painottuivat selkeästi investointeihin. Yritykset pitivät kuitenkin hyvinä tukivälineinä myös kehittämisavustusta ja käynnistysavustusta. Rahoituksen negatiivisiksi puoliksi koettiin yleisesti byrokratian runsaus ja viranomaiskäsitteilyn hitaus.

Ohjelmakauteen 2014-2020 lähdettiin Keski-Suomessa todella vaikeassa työllisyystilanteessa ja alueellisen kehittämissuunnitelman johtavaksi teemaksi valittiinkin elinkeinotoiminnan edistäminen. Ohjelmakauden aikana työllisyystilanne parani merkittävästi ja rahoituksen painopistettä muutettiin kysyntää vastaavaksi: hankerahoituksen sekä yhteisöllisen kehittämisen suuntaan. Loppukaudesta kysyntä kohdistui enenevässä määrin yleishyödyllisiin investointeihin.

Arviointien ja toimijoilta saatujen palautteiden perusteella vaikuttavuutta saatiin erityisesti yhteistyön ja yhteisöllisyyden lisääntymisenä. Yrittäjien verkostoituminen hankkeissa on parhaimmillaan johtanut liiketoimintakumppanuuteen. Yritysrühmähankkeita on saatu koottua runsaasti. Maaseudun asukkaiden yhteisöllisyyden koetaan lisääntyneen ja turvallisuuden tunteen parantuneen. Hanketoimijat ovat aidosti yhdistäneet voimiaan hankkeiden toteutuksessa. Toisaalta näkyvimmat ja merkillepantavimmat tulokset ohjelman toteutuksessa ovat palautteiden perusteella useimmiten erilaisia investointeja, joko yritystoimintaan liittyviä tai yleishyödyllisiä.

Yritystukien osuuden vähäisyys mittavista markkinointitoimenpiteistä huolimatta voidaan nähdä merkittävänä epäonnistumisena. Uusien yritysten syntyminen on ollut heikkoa. Keski-Suomen lähivuosina selkeästi parantunut työllisyystilanne perustuu toimivissa yrityksissä syntyneisiin uusiin työpaikkoihin. Lisäksi laajakaistahankkeiden toteuttamisessa oli suuria vaikeuksia.

Tuloksellisuuden todentamiseen tulisi olla riittävästi relevantteja numeerisia indikaattoreita. Lisäksi voitaisiin rakentaa valtakunnallinen laadullisten tulosten keräämismenetelmä/alusta, josta olisi myös mahdollista tulostaa sekä alueittaisia että toimialoittaisia vaikuttavuushavaintoja. Hankeraporttien ja hankkeiden tuotosien kokoaminen valtakunnallisesti yhteen paikkaan palvelisi uusia hankkeita suunnittelevia ja toisi tehokkuutta toimintaan.

Kentältä on toivottu hankerahoitukseen selkeää ja avointa prosessia, joka mahdollistaisi hankkeiden vuoropuhelun jo hakuvaiheessa. Tällöin myös rahoittajalla olisi jo aikaisessa vaiheessa mahdollisuus ohjata hankkeita yhteistyöhön tai yhdistymään.

2. MAASEUDUN KEHITTÄMISEN KESKEISET TARPEET PERUSTELUINEEN

Kysyimme sidosryhmiltä ajatuksia ja toiveita uuden kauden tarpeista ja rahoitusvälineistä. Tulokset ovat kokonaisuudessaan nähtävissä osoitteessa <https://app.viima.com/maaseutuverkosto/keski-suomen-cap27-valmistelu/>. Seuraavissa kappaleissa on poimintoja vastauksista. Niissä tuotiin esille kehittämistarpeita mm. maaseudun elinkeinotoiminnan edistämiseen, saavutettavuuteen, hyvinvointiin ja ympäristöön.

Perusmaatalouden suuret haasteet edellyttävät maatalousyrittäjiltä osaamista oman toiminnan kehittämisessä ja sopeuttamisessa. Keinovalikoimassa tulee jatkossakin olla toimenpiteitä, jotka keskittyvät kannattavan alkutuotannon kehittämiseen. Kotieläintuotannolla on monia positiivisia vaikutuksia maaseudulle ja myös rahavirtojen näkökulmasta on tärkeää varmistaa, että monipuolinen karjatalous säilyy vahvana koko Keski-Suomessa. Alueemme vahva maito-, naudanliha-, lammas-, vilja- ja marjatuotanto & jalostus kaipaavat kehittämisen ja kasvun mahdollisuuksia koulutuksen ja tuotekehitystilojen muodossa.

Lähirooka ja luomu ovat entistä tärkeämpiä tulevaisuudessa. Lähirookaketjuja tulee kehittää, jotta tuotteet olisivat kattavasti kuluttajien ja julkisten toimijoiden saatavilla. Luomutuotteiden kysyntä on kasvussa ja luomumenetelmät vastaavat hyvin maatalousluonnon monimuotoisuuden ylläpitoon ja ilmastonmuutoksen torjunnan vaatimuksiin. Luomua kannattaa edistää myös metsästä saatavissa tuotteissa. Vientimarkkinoilla puhtaata ja jäljitettävissä olevat elintarvikkeet ja tuotantoketjut tuovat kilpailuetua.

Keski-Suomella on runsaat metsävarat, joiden monipuolista ja kestävä hyödyntämistä tulee edelleen jatkaa. Toimialan kehittämisessä voidaan perinteisen metsäyrittäjyyden rinnalle etsiä ennakkoluulottomasti uusia liiketoimintamalleja ja tuoteideoita. Metsäympäristön hyvinvointivaikutukset herättävät tällä hetkellä suurta mielenkiintoa. Puurakentamista tulee edelleen edistää.

Sinisessä biotaloudessa on paljon mahdollisuuksia, mutta myös kehittämistä vaativaa: järvikalan saatavuus (kalastajien määrä, kalastusmenetelmät, osakaskunta-rajoitteet jne.), logistiikka, tuotekehitys ja jalostus.

Matkailun saralla on Keski-Suomessa tehty paljon kehittämistyötä, mutta paljon on vielä myös uusia mahdollisuuksia. Vastauksissa nousivat esille lähimatkailu, hiljaisuuden hyödyntäminen, ruokamatkailu, vesistö- ja kalastusmatkailu, esteettömyys, paikalliskulttuurin hyödyntäminen sekä paikallisten asukkaiden mukaan ottaminen matkailupalveluiden kehittämiseen. Kestävä matkailu ja luomumatkailu ovat kasvavia trendejä. Olisiko kehitettävä hiilineutraaleja matkailutuotteita, jossa olennaisia osa-alueita ovat kohteen energiaratkaisut, kiertotalousaspektit, vähähiilinen ruoka ja matkailijan liikkuminen paikalle ja kotiin.

Toimiva infra on elinehto maaseudun elävänä säilymiselle. Kunnollinen saavutettavuus ja esteettömyys palvelevat paikallisia ja kesäasukkaita sekä mahdollistavat yritysten toimivan logistiikan sekä matkailuliiketoiminnan. On etsittävä vaihtoehtoja järjestää palvelu- ja asiointiliikennettä maaseudulta ja maaseudulle, kun julkisen liikenteen vuorot yhä jatkavat vähenemistään. Tietoliikenneyhteydet on saatava kuntoon. Digitaalisten verkkojen on toimittava luotettavasti ja riittävällä nopeudella tasapuolisesti myös taajamien ulkopuolella. Digitaalisten ratkaisujen kehittämiseen ja käyttöönottoon tulee panostaa.

Hyvinvoinnin merkitys maaseudun elinvoimaisuuden säilyttämisessä tuli vastauksissa esille hyvin monelta kannalta. Sen nähtiin olevan todella tärkeä aihe, jonka tulee olla läpileikkaavana kaikessa kehittämisessä. Maaseudun yrittäjien ja erityisesti jokapäiväisesti karjaa hoitavien maatilayrittäjien työhyvinvointi ja jaksaminen on todella tärkeä asia. Maaseudun perusarkeen tarvitaan hyvää yhteistyötä viranomaisten ja naapuriväestön välillä ikääntyvän väestön hyvinvointia turvaamaan. Aktiiviset kyläyhteisöt lisäävät osallisuutta. Maatilaympäristössä tarjottavat aktiviteetit voisivat tuottaa hyvinvointia ihmisille. Myös luontomatkailla olisi potentiaalia tuotteistaa esim. reittien ja luontokohteiden ylläpitoa.

Maaseutua voisi profiloida ilmastoviisaaksi ja ympäristöystävälliseksi vaihtoehdoksi, missä on mahdollisuus omavaraisuuteen, luonnonläheisyyteen ja hiilikädenjalkien tuottamiseen. Kiertotaloutta ja jäte-logistiikkaa tulee kehittää. Ruoantuotannon kehittämisessä tulisi edistää hiiltä sitovaa toimintaa. Näin edistettäisiin maan kasvukuntoa ja rakenteen ylläpitämistä sekä kotoista ja turvallista proteiinin saantia huomioiden Keski-Suomen viljelyolosuhteet ja mahdollisuudet tuottaa korkean lisäarvon tuotteita.

Vastauksissa esille tuodut tarpeet liittyen rahoitusinstrumentteihin:

<p>Toiveita tulevan kauden rahoitukselle Keski-Suomessa</p> <ul style="list-style-type: none"> * Yritysrühmähankeet onnistuneita > jatkoon * Lisää kokeilumahdollisuuksia ja entistä joustavammin * Yrityskohtainen kehittämistuki keinovalikoimaan * Eri hankemuotojen yhdistelmät ja rinnakkaisuus * Investointiprosentit vähintään ylläpidettävä * Panostusta aktivointi- ja esiselvityshankkeisiin > laadukkaammat kokonaisuudet * Kattava Leader-toiminta varmistettava 	<div style="border: 1px solid green; padding: 5px; margin-bottom: 10px;">Lisää kunnianhimoa ja kansainvälisyyttä</div> <div style="border: 1px solid green; padding: 5px;">Epäonnistumiset mahdollisuuksiksi</div> <p>Uusia välineitä:</p> <ul style="list-style-type: none"> Tukea ensimmäisen työntekijän palkkaamiseen? Maaseutuseteli kehittämiseen? Rahoitusohjelmien yhdistelmät?
--	---

Kuva: Rahoitustarpeissa kaivattiin yrityksille mahdollisuutta kehittämistukeen. Kokeilujen mahdollisuuksia voisi laajentaa entisestään, ehkä myös hankepuolelle. Maaseutuseteli ja rahoitusohjelmien yhdistelmät voisivat tuoda hyvän lisän maaseudun kehittämiseen. Yhteensovitus voisi olla esimerkiksi sitä, että maakuntaohjelman johonkin strategiseen kärkeen, vaikkapa matkailuun, avattaisiin kohdennettu haku, jossa kaikki rahastot Leaderia myöten olisivat mukana. Eri rahastot tukisivat yhteisen tavoitteen saavuttamista omilla välineillään. Monirahastaisen Leader-toiminnan (CLLD) mahdollisuudet tulisi selvittää.

3. STRATEGISET PAINOPISTEET

Maaseudun kehittämisen kokonaisvaltaisena tavoitteena on elävä keskisuomalainen maaseutu. Alla olevaan kuvaan on koottu niitä elementtejä, joista elävä maaseutu muodostuu. Keski-Suomi voisi profiloitua alueena entistä enemmän luonto- ja ympäristönäkökulmien kautta. Keskisuomalainen maisema on pieni-piirteistä, metsiä ja vesistöjä on paljon, maatilat ovat pääosin pieniä ja usein monimuotoisia, vedet ovat puhtaita ja metsien monimuotoisuus on suurempaa kuin Etelä-Suomessa. Voisiko tätä muuttaa rahaksi? Voitaisiko saada lisäarvoa puhtaiden vesien ja monimuotoisen luonnon maakunnan tuotteille?

Painopisteet ja rahoitus

Keskeisistä kehittämisen tarpeista voidaan johtaa viisi painopistettä. Näiden lisäksi läpileikkaavana painotuksena kulkee yrittäjyyden edistäminen, koska yritykset ja työpaikat ovat ratkaisevan tärkeitä elävän maaseudun kannalta.

Biotalous sisältää sekä vihreän (metsät), keltaisen (maatalous, ruokaketju) että sinisen (vesi, kalatalous) biotalouden. Maataloudessa tärkeää on saada parannettua kannattavuutta, ruokaketjussa laajemminkin nostettua jalostusastetta sekä lisättyä yhteistyötä ja verkostoitumista (esim. maatalousklusterit). Luomun lisääminen ja lähiruokaketjun kehittäminen sekä toisaalta vientituotteiden lisääminen ovat keskeisiä kehittämisen kohteita. Metsiä tulee käyttää kestävästi ja monipuolisesti. Uusien innovatiivisten tuotteiden ja liiketoimintamallien kehittämiseen on panostettava. Järvisalossa on suuria mahdollisuuksia ja laadukkaiden kalastusmatkailutuotteiden kehittämiseksi on hyvät luontaiset edellytykset.

Rahoitusta varataan painopisteeseen 12 milj. euroa (EU + valtio).

Matkailussa on paljon käyttämättömiä mahdollisuuksia, joihin on tartuttava ponnekkaasti. Ilmasto- ja ympäristösyistä kotimaan ja lähimatkailu on todennäköisesti nouseva trendi. On hyödynnettävä Keski-Suomen monipuolista luontoa, metsien hyvinvointivaikutuksia, tuotteistettava ja tarinallistettava maisemia ja kulttuuriperintöä. Maaseudun arjen paketoiminen matkailutuotteeksi tarjoaa elämyksiä ja tuo konkreettista hyötyä esim. maatilalle. Alueen luontaiset edellytykset tarjoavat mahdollisuuksia laadukkaiden kalastusmatkailutuotteiden tarjontaan ja erityisesti järvisalastuksessa on kehitettävää. Hiilineutraalejakin matkailutuotteita voi syntyä.

Rahoitusta varataan painopisteeseen 7 milj. euroa (EU + valtio).

Hyvinvointi –painopiste käsittää laajasti erilaisia hyvinvointipalveluja tuottavan liiketoiminnan, maaseudun hyvinvointipalvelujen turvaamisen, yrittäjien työhyvinvoinnin parantamisen ja arjen turvallisuuden varmistamisen, myös poikkeustilanteissa. Maaseudun (ikä)ihmisten palvelujen turvaamiseksi kehitetään ja otetaan käyttöön uusia toimintamalleja ja vahvistetaan yhteisöllisyyttä ja yhdessä tekemistä. Maatiloilla tarjottavia hyvinvointipalveluja kehitetään ja esim. maatilan töitä voidaan tuotteistaa osaksi hyvinvointipalveluja. Viranomaisten ja naapurien yhteistyötä lisätään turvallisuuden parantamiseksi arjessa ja poikkeustilanteissa.

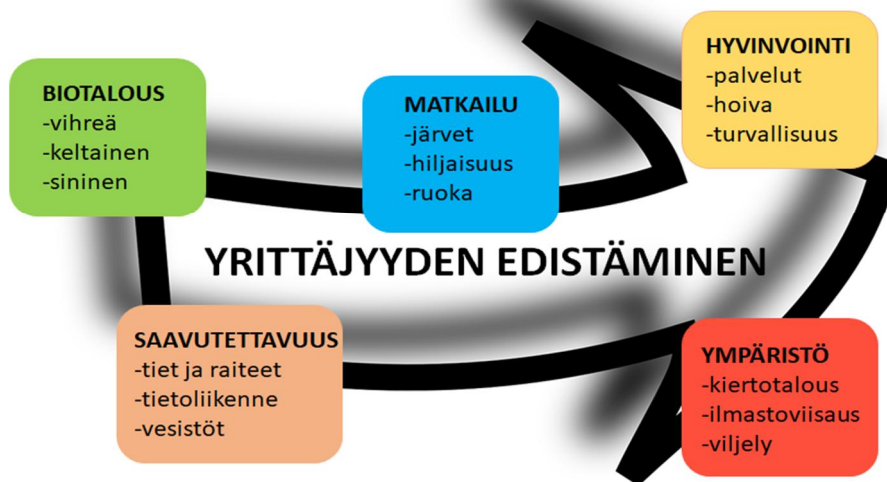
Rahoitusta varataan painopisteeseen 11 milj. euroa (EU + valtio).

Saavutettavuus on erittäin keskeinen tekijä elinvoimaisen maaseudun kannalta. Tarvitaan kunnossa olevat tiet sekä toimivat liikenne- ja tietoliikenneyhteydet. Teiden kunto on oleellisen tärkeä puuraaka-aineen kuljetuksille, maatilojen ja muiden yritysten tuotteiden ja tuotantopanosten kuljetuksille, matkailuliikenteelle. Matkailu tarvitsee lisäksi sujuvia liikenneyhteyksiä kuten myös osa maaseudun asukkaista. Kehitetään uusia ratkaisuja asiointi- ja palveluliikenteeseen. Tietoliikenneyhteyksiä on parannettava ja kansalaisten digitaitoja vahvistettava, joilla kehittyviä digitaalisia palveluja pystytään hyödyntämään.

Rahoitusta varataan painopisteeseen 6 milj. euroa (EU + valtio).

Ympäristö Kehitetään vähähiilistä ja ilmastonmuutokseen varautunutta maataloutta. mm. nurmirehupohjaisen karjatalouden avulla ja kehittämällä tilojen välistä yhteistyötä. Edistetään kiertotaloutta ja etsitään uusia malleja hyötyjätteen keräykselle ja jätelogistiikalle. Tuodaan esiin maaseutuasumiseen liittyviä ilmastovii-saita näkökulmia. Keski-Suomi on mukana Järvi-Suomen maaseudun ympäristö- ja ilmasto-ohjelman laatimisessa.

Rahoitusta varataan painopisteeseen 4 milj. euroa (EU + valtio).

Ohjelmakauden koko rahoituskehysten suuruudeksi esitetään 40 milj. euroa, josta 20 milj. euroa varataan yritysten kehittämiseen suorien yritystukien ja yritysryhmien kehittämishankkeiden muodossa ja 20 milj. euroa hankerahoitukseen (yhteistyö-, tiedonvälitys-, koulutus-, kehittämishankkeet, yleishyödylliset investointihankkeet).

4. ALUSTAVIA NÄKEMYKSIÄ YHTEENSOVITUKSESTA JA TYÖNJAOSTA MUIHIN EU-RAHASTOIHIN

Eri rahastojen ohjelmien valmistelu on vielä varsin alkuvaiheessa ja alueella on käyty vasta vähän keskustelua yhteensovituksesta ja työjaosta. Tavoitteena kuitenkin on jatkaa, tiivistää ja kehittää meneillään olevalla ohjelmakaudella käyttöön otettuja toimintatapoja. Maaseuturahaston ja rakennerahastojen hankkeita käsitellään yhteisissä pöydissä (esim. maakunnan yhteistyöryhmän sihteeristö). Hankkeiden valmistelussa tehdään yhteistyötä muiden rahoittajien kanssa päällekkäisyyksien välttämiseksi ja vaikuttavuuden parantamiseksi. Yritysrahoituksesta käydään jatkuvasti keskustelua myös ELY-keskuksen sisällä (maaseuturahasto, EAKR ja TEMin rahoitus).

Alustavasti on keskusteltu esim. yhteisten teemahakujen järjestämisestä alueen kannalta keskeisten painopisteiden kehittämiseksi, jolloin eri rahastot tukisivat omalta osaltaan yhteisen tavoitteen toteuttamista. Tällaisia painopisteitä voisi olla mm. maakuntaohjelman strategisiin kärkiin liittyvissä teemoissa (esim. biotalous, matkailu, hyvinvointitalous).

Meri- ja kalatalousrahaston ohjelman valmistelu on alussa mutta valmistelun edetessä yhteensovitusta tehdään ja yhteistyötä tiivistetään mm. Järvi-Suomen kalataloustehtäviä hoitavan Pohjois-Savon ELY-keskuksen kanssa.

Työnjakoa täsmennetään suunnitelmien ja ohjelmien valmistelun edetessä. Yhteensovitus voisi olla esimerkiksi sitä, että maakuntaohjelman johonkin strategiseen kärkeen, vaikkapa matkailuun, avattaisiin kohdenettu haku, jossa kaikki rahastot Leaderia myöten olisivat mukana. Eri rahastot tukisivat yhteisen tavoitteen saavuttamista omilla välineillään.